

The Reasons for Divorce and Challenges Faced During the Divorce Process by Divorced Individuals

Birsen ŞAHAN, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, ORCID ID 0000-0001-5147-516X
Suat KILIÇARSLAN, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, ORCID ID0000-0002-2907-8480

Abstract

In this study, the opinions of adult individuals whose marriages ended in divorce, the reasons for divorce, and their experiences in this process were examined. A descriptive approach was employed in this qualitative study, utilizing a case study design. Face-to-face interviews were conducted to collect data and a content analysis method was employed for data analysis. The study group consisted of 23 divorced individuals (14 females, 9 males) residing in Niğde, aged between 23 and 49, who voluntarily participated in the study. Participants were asked questions about their socio-demographic information, reasons for divorce, and experiences during the divorce process using a 'Semi-Structured Interview Form' created by the researchers. The obtained data were categorized under four themes: reasons for divorce, behaviors and communication styles between spouses, emotions accompanying divorce, and challenges experienced during the divorce process. Among the reasons for divorce, factors such as family-of-origin relationships, economic reasons, cultural differences, violence, infidelity, personality traits (such as lying, and jealousy), gambling, and alcohol are prominent. It has been observed that spouses communicate in dysfunctional ways during the marriage (e.g., sulking, hitting, ignoring, complaining, and procrastinating). During the divorce process, some participants experience relief due to the end of the difficulties created by the marriage, while others undergo intense negative emotions that cause them to go through the divorce process more difficult (such as guilt, anger, insecurity, and inadequacy). It has been found that the issues most challenging for divorced individuals both during and after the divorce process are related to children (such as the inability to see them, raising them alone, custody, and the psychological development of the children). These findings indicate that divorce is not a phenomenon occurring between two individuals alone, but should be considered from biological, psychological, economic, and societal perspective.

Keywords: *Marriage, Divorce, Reasons for divorce, Process of divorce*

Suggested Citation

Şahan, B. & Kılıçarslan, S. (2024). The Reasons for Divorce and Challenges Faced During the Divorce Process by Divorced Individuals. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 25(3), 1439-1461. DOI: 10.17679/inuefd.1494991

Inonu University
Journal of the Faculty of
Education
Vol 25, No 3, 2024
pp. 1439-1461
DOI
10.17679/inuefd.1494991

Article Type
Research Article

Received
04.06.2024

Accepted
12.12.2024

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Even though the divorce process seems to end with court proceedings, it takes time for the ties between the spouses to break and for the divorce process to start. Divorce is not just an instant process but encompasses broader durations. Especially in Türkiye, where various family structures are observed, it is thought that the effects of divorce on individuals and the family system will also vary. Although the experiences of individuals during the divorce process may differ, for some individuals, the experience they undergo during this process can be much more challenging due to the lack of support resources they have (Schaefer and Moos, 1992).

Purpose

This study aims to conduct an in-depth examination of the perspectives of individuals whose marriages have ended in divorce regarding the divorce process and the reasons for divorce.

Method

This research is a qualitative study that examines the perspectives of individuals living in an urban center in Turkey and who have legally terminated their marriages, regarding the divorce process, reasons for divorce, and the difficulties they have experienced. The study employs a phenomenological research design.

Study Group

The participants in the research consist of 23 adult divorced individuals (14 female, 9 male), aged between 23 and 49. When selecting the participants for the research, individuals for whom no more than five years had passed since the official divorce process were chosen due to the recent nature of their experiences related to the process.

Data Collection Tools

In the research, data was collected through the interview technique. Data were obtained using a 'Semi-Structured Interview Form' created by the researchers.

Data Analysis

The data obtained from the participants through interviews were first transcribed into written text analyzed by content analysis with a qualitative data analysis program (NVivo10).

Findings

Findings Regarding the Causes for Divorce

During the interviews, participants gave information on the factors that led to their divorce and what was influential in making this decision. These variables, which fall under the causes for divorce category, are determined to be conflicts with parents, violence between spouses, infidelity, spousal neglect, spouse's failure to fulfill the marital responsibilities, forced marriage/not loving the spouse, quarreling, fighting, jealousy/restriction, drinking, and gambling habits, economic reasons, cultural difference, not having a job, lying, sexual incapacity, unwillingness to take responsibility and mental health problems of the spouse, respectively.

Findings Regarding Emotions Accompanying the Divorce Process

Negative emotions subcategory: In this study, the participants felt negative emotions such as despair, unhappiness, depression, malaise, nervousness, tension, pain, pity, suffering, grief, distrust towards people, emptiness, sadness, sense of guilt, loneliness, painstaking towards the lives of married people, inadequacy, incompetency, a sense of emotional weight, burden, sorrow, fear (from marriage), anxiety, anger, rage, embarrassment, restlessness, a sense of doom and the sense that life has no meaning anymore.

Positive emotions subcategory: Some of the participants stated that they experienced positive emotions with the end of their marriages. After the divorce, these participants felt relief, relaxation, unrepentance, positive, happiness, worthiness, freedom, liberation, healthy, satisfaction, calmness (storm ended) and peace.

Findings Regarding the Difficulties During and After Divorce

Difficulties during the divorce process: The category of factors making divorce difficult includes themes of having children, the parents/family members not accepting, community pressure, still loving the spouse, the spouse being a relative/acquaintance, pressures from the relatives, the spouse not wanting the divorce, economic difficulties, unemployment, paying alimony and uncertainty. Participants who had an uncontested divorce and had no problems with their families stated that they did not have any difficulties during the divorce process.

Difficulties after divorce: According to the data obtained from the participants, this category includes children (such as raising children alone, missing the children), community pressure, economic difficulties, unemployment, pressure from parents/family members, adaptation to a new life, paying alimony, worries about remarriage, threats from the spouse, pressures from relatives, loneliness, still loving the spouse and sexual needs. Participants, who stated that their marriages were very difficult and who had the resources to support themselves, expressed that they had no difficulties after the divorce.

Discussion & Conclusion

There are many causes for divorce and marital problems. Divorce is one of the issues that need to be emphasized and examined as it affects not only the family and its members but also the whole society through its consequences. In this context, it is believed that couples getting professional support before and during marriage can help them develop a healthier perspective on basic issues such as clarifying their and the partner's expectations and developing awareness about cultural differences.

Boşanmış Bireylerin Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sürecinde Yaşadığı Güçlükler

Birsen ŞAHAN, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, ORCID ID 0000-0001-5147-516X
Suat KILIÇARSLAN, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, ORCID ID0000-0002-2907-8480

Öz

Bu araştırmada, evlilik yaşantıları boşanma ile sonuçlanmış yetişkin bireylerin boşanma nedenlerine ve bu süreçteki deneyimlerine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Betimleyici türde gerçekleştirilen bu araştırmada nitel araştırma türlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Çalışmada bireysel görüşmeler yapılarak yüz yüze veri toplanmış ve verilerin analizi için içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, Niğde’de ikamet eden, yaşları 23-49 arasında değişen, araştırmaya gönüllü olarak katılan, boşanmış 23 (14 kadın, 9 erkek) bireyden oluşmaktadır. Araştırmacılar tarafından oluşturulan ‘Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu’ kullanılarak katılımcılara, sosyo-demografik bilgilerine, boşanma nedenlerine ve boşanma sürecindeki deneyimlerine ilişkin sorular sorulmuştur. Elde edilen veriler, boşanma nedenleri, eşlerin birbirine yönelik davranış ve iletişim biçimleri, boşanmaya eşlik eden duygular ve boşanma sürecinde yaşanan zorluklar olarak dört tema altında toplanmıştır. Boşanma nedenleri arasında kök aile ilişkileri, ekonomik nedenler, kültürel farklılıklar, şiddet, aldatılma, kişilik özellikleri (yalan söyleme, kıskançlık vb.), kumar, alkol gibi nedenler ön plana çıkmaktadır. Eşlerin hem evlilik hem de boşanma sürecinde ilişkilerinin kalitesini bozacak şekilde işlevsel olmayan yollarla (küsmeye, vurma, görmezden gelme, şikâyet etme, erteleme vb.) iletişim kurdukları görülmektedir. Boşanma sürecinde ise bazı katılımcıların evliliğin yaratmış olduğu zorlukların sona ermesine bağlı olarak rahatladıkları, bazı katılımcıların ise boşanma sürecini daha zorlu atlatmalarına neden olan yoğun olumsuz duygular (suçluluk, öfke, güvensizlik, yetersizlik gibi) yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Hem boşanma sürecinde hem de boşanma sonrasında katılımcıları en çok zorlayan durum, çocuklarla ilişkili (görememe, tek başına büyütme, velayet, çocukların psikolojik gelişimi gibi) olarak elde edilmiştir. Elde edilen bulgular boşanmanın iki birey arasında gerçekleşen bir olgu olmadığını, biyolojik, psikolojik, ekonomik ve toplumsal olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, Boşanma, Boşanma nedenleri, Boşanma süreci

İnönü Üniversitesi
Eğitim Fakültesi Dergisi
Cilt 25, Sayı 3, 2024
ss. 1438-1460

DOI
10.17679/inuefd.1494991

Makale Türü
Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi
04.06.2024

Kabul Tarihi
12.12.2024

Önerilen Atıf

Şahan, B. & Kılıçarslan, S. (2024). Boşanmış Bireylerin Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sürecinde Yaşadığı Güçlükler, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 1439-1461. DOI: 10.17679/inuefd.1494991

1. Giriş

Boşanma, günümüzde bireyler ve toplumlar üzerinde önemli etkileri olan pek çok değişkeni içinde barındıran sosyal bir olgudur. Türkiye'de son yirmi yılda evlenme oranı düşerken, boşanma sayısı ve kaba boşanma hızı artış göstermektedir (TÜİK, 2023). Bu boşanma oranlarındaki artış, bireysel, toplumsal, kültürel ve ekonomik faktörlerin boşanma üzerindeki etkilerini anlamayı zorunlu kılmaktadır. Çünkü boşanma modern toplumların karşılaştığı önemli sosyal değişimlerden biridir ve bu değişimler kişisel, hukuki ve sosyal boyutlarıyla geniş bir etki yelpazesine sahiptir.

Toplumun en küçük sosyal birimi olan aile, geniş ekosistemler içinde varlığını sürdürmektedir. Kültürel değerler ve normlar aile yaşantılarını ve evlilik ilişkilerini etkilemektedir. Ailenin kendisi bu sistemlerden etkilendiği gibi, aile de bu sistemleri etkilemektedir (Şahan ve Akbaş, 2018). Ancak evliliğe ve aileye dair kültürel normlar ve değerler zaman içerisinde değişebilmektedir. Türkiye'de boşanma nedenleri, hem geleneksel toplumsal normların hem de modernleşme süreçlerinin etkisi altında şekillenmektedir (Caarls ve de Valk, 2018; Elmas ve Adak, 2023). Kültürel değer ve normlar bireyin evliliğe yüklediği anlamı, kendi kök ailesiyle kurduğu etkileşimi, kök ailede geçirilen yaşantılarını etkilemektedir (Faust ve McKibben, 1999).

Aile sistem kuramına göre aileler geniş sosyal yapılar içinde varlığını sürdürmektedir. Çünkü bireyin kendi kök ailesi içinde edindiği duygusal bağlar, bireyi yaşamı boyunca etkisi altına almaktadır. Eşler kendi kök ailelerinden edindikleri kalıpları, rolleri ve kaygıları kendi ilişkilerine yansıtmaktadırlar. Bunun yanı sıra kendi kök ailelerinden edindikleri öğrenmeleri, örtük ya da açık bir biçimde kendi çocuklarına da aktararak bu bilgilerin nesiller boyu devam etmesine neden olmaktadır (Segrin ve Flora, 2011). Ancak nesiller boyu aktarılan kimi işlevsel olmayan örüntüler, eşlerin ilişki kalitesini düşürebilmektedir (Bowen, 1978). Aile üyeleri arasındaki bağ, birlikte olma ile özerk olma arasında zihinsel ve duygusal olarak dengede olabildiği müddetçe aile sağlıklı bir işlevsellikle yoluna devam etmektedir (Walsh ve Harrigan, 2003). Aile içinde işlevsel olmayan bazı davranışlar kimi zaman ailenin dengede kalmasını sağladığı için bu davranışlar aile üyeleri tarafından kabul görebilmektedir. Ancak gündeme gelmeyen bazı davranışlar tüm aile sistemini etkilemektedir (Fishbane, 2005). Bu nedendir ki ailede stres yaratan faktörleri anlayabilmek için aile üzerinde etkisi olan sosyal yapıların anlaşılması gerekmektedir.

TÜİK 2023 verilerine göre Türkiye'de kaba boşanma hızının en yüksek ve en düşük olduğu iller incelendiğinde Türkiye'de bölgeler arasında farklılıklar olduğu göze çarpmaktadır. Boşanma oranlarındaki bu farklılık bölgeler arasında, aile yapıları, sosyoekonomik ve sosyokültürel koşulların farklılığını akla getirmektedir (Caarls ve de Valk, 2018). Aile Değişim Modeli, geleneksel bağımlı aile yapısı, bağımsız aile yapısı ve her ikisinin harmanlandığı psikolojik-duygusal bağımlı aile yapısı olmak üzere üç farklı aile yapısından söz etmektedir. Coğrafi konumu nedeniyle Türkiye'de bireyler hem batı hem de doğu kültüründen etkilenmektedir. Yaşanan etkileşimler evliliklere, aile yapısına ve çocuk yetiştirme tutumlarına da yansımaktadır. Türkiye'de farklı yapılarda aileler ortaya çıkmış olsa da Aile Değişim Modelinde tanımlanan geleneksel bağımlı model genellikle kırsal kesimlerde ve psikolojik-duygusal bağımlı model ise sanayileşmenin yoğun olduğu şehirlerde daha baskın olarak görülmektedir. Özellikle şehirde yaşayan ailelerde, bir taraftan çocukların özerkliği desteklenirken bir taraftan da aile üyelerinin birbirini denetlemesinin ve birbiriyle ilişki halinde kalmasının toplum tarafından kabul görmesi (Kağıtçıbaşı, 1996), bireylerin evlilik ve boşanma kararı alma sürecini etkilemektedir. Boşanmış bireylerin boşanma süreçlerindeki deneyimleri ve boşanma nedenlerinin derinlemesine incelenmesi, bireysel, kültürel ve aile dinamiklerinin ve bu dinamiklerin bireylerin karar alma süreçleri üzerindeki etkilerinin anlaşılması açısından önemlidir.

Türkiye'nin doğu ile batıyı birleştiren bir coğrafi konumda olması, birçok farklı etnik ve dini yapıda vatandaşa sahip olması, iç ve dış göçlerin artması sonucunda aile yaşamı ve aile yapılarında farklılıklar ve değişimler gözlenmektedir (Mocan-Aydın, 2000). Bu durum boşanmaya yönelik tutumların daha kabul edilir hale gelmesine yardımcı olsa da (Kavas ve Thornton 2013), geleneksel değerler tamamen terk edilmeden, modern ve geleneksel değerler harmanlanarak varlığını sürdürmektedir (Kavas ve Gündüz-Hoşgör 2010; Kavas ve Thornton 2013). Hatta boşanmanın ve bozulan evliliklerin sorumluluğu kadınlara atfedilmeye devam etmektedir (Kavas ve Gündüz-Hoşgör 2011). Kırsal kesimde yaşayan ailelerde ya da kırsal kesimden göç ederek kent yaşamı süren ailelerde, duygusal ve maddi bağımlılığın devam etmesine neden olan toplulukçu yapı örüntüleri nesilden nesle aktarılmaktadır. Eğitim ve gelir düzeyi yüksek ailelerde ekonomik bağımlılık azalsa da bağımlılık örüntüleri duygusal anlamda devam etmektedir. Aile üyeleri duygusal ve bazen de maddi olarak birbirlerinin ihtiyaçlarını giderme konusunda kendilerini sorumlu hissetmektedirler. Bu sorumluluk ya da baskı, kimi zaman önemli bir karar aşamasındaki bir bireyin aldığı kararı etkileyecek düzeyde yoğun olabilmektedir (Ataca, 2006; Beşpınar ve Beşpınar, 2017; Kurter, Jencius ve Duba, 2004). Bu bağlamda evlilik kararının alınması sürecinde olduğu gibi boşanmalarda ya da evliliğin devam edip etmemesi yönünde alınacak kararlarda, çiftlerin kendi ebeveynleri ve sosyal çevrenin önemli etkisi bulunmaktadır. Evlilik ilişkisinde yaşanan pek çok olumsuz deneyime rağmen pek çok çift bireysel ve toplumsal nedenlerden kaynaklı olarak boşanma kararı almakta güçlük yaşayabilmektedir. Bu araştırma, kültürel etkilerin boşanma sürecindeki etkilerini ortaya çıkarması, bireylerin bu süreçlerden nasıl etkilendiğini anlamak adına önemlidir.

Boşanma süreçleri, toplulukçu ve bireysel toplumlarda farklılık gösterebilmektedir. Toplulukçu ve bireysel toplumlar arasındaki bu farklılıklar, boşanma olayının nasıl yaşandığını ve toplumsal normların bu süreci nasıl şekillendirdiğini anlamak için kritik bir öneme sahiptir. Toplulukçu toplumlarda, aile ve toplum ilişkileri bireysel tercihlerin önündedir. Bu tür toplumlarda, boşanma genellikle toplumsal normlara ve aile içi ilişkilere dayanarak şekillenir. Aile birliği ve toplumsal uyum, bireylerin kişisel kararlarından daha önemli kabul edilir. Bu bağlamda, boşanma süreci genellikle toplumsal baskılar ve aile üyelerinin görüşleri tarafından etkilenir (Elmas ve Adak, 2023). Bu tür toplumlarda, boşanma bireylerin sosyal statülerini etkileyebilir ve sosyal destek sistemleri, boşanan bireylerin yeniden topluma uyum sağlamalarını kolaylaştırabilir ya da tam aksine zorlaştırabilir (Aydın, 2020). Bireysel toplumlarda ise bireysel haklar ve kişisel tatmin ön plandadır. Bu toplumlarda, boşanma genellikle bireylerin kişisel tatminleri, yaşam hedefleri ve kişisel seçimleri doğrultusunda gerçekleşir. Bireysel toplumlarda, boşanma süreci daha çok kişisel bir karar olarak değerlendirilir ve toplumsal normlar bu süreci daha az etkiler. Cherlin (2004), bireysel toplumlarda boşanmanın daha yaygın olduğunu ve kişisel mutluluğun ön planda olduğunu belirtmiştir. Bu toplumlarda, boşanma genellikle daha az sosyal damgaya ve toplumsal baskıya maruz kalmaktadır.

Kentleşme ve ekonomik faktörler, aile içi ilişkilerdeki değişiklikleri tetikleyerek, aile bireylerinin bağımsızlıklarını artırmıştır. Kadınların eğitim seviyelerinin artması ve iş gücüne katılmaları, aile içindeki rollerin yeniden yapılandırılmasına yol açmıştır. Ekonomik bağımsızlık, özellikle kadınların iş gücüne katılımı, boşanma kararı almayı kolaylaştıran bir etken olarak görülmektedir (Caarls ve de Valk, 2018; Koç, 2014). Ayrıca, toplumsal cinsiyet rolleri ve aile içi güç dinamikleri boşanmayı ya da boşanamamayı etkileyen diğer önemli faktörler arasında yer almaktadır (Kelebek-Küçükarslan ve Atasü-Topcuoğlu, 2024). Toplumsal normlar ve değerlerdeki değişim, aile dinamiklerini etkileyerek, geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aile modeline geçişi hızlandırmıştır (Koç, 2014). Türkiye'deki kültürel değerler ve gelenekler, aile ilişkilerini ve aile içi rolleri büyük ölçüde şekillendirmektedir (Karakaya, 2018). Geleneksel aile yapıları, kültürel normlarla iç içe geçmişken, modernleşme süreçleri bu normların değişmesine ve aile içi rollerin yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır (Kavas ve Thornton, 2013). Ekonomik belirsizlikler, işsizlik oranlarındaki değişiklikler ve gelir dağılımındaki

eşitsizlikler, aile içindeki güç dinamiklerini ve ekonomik sorumlulukları etkilemektedir. Ekonomik zorluklar, aile içi çatışmaları artırarak boşanmayı tetikleyebileceği gibi, aynı zamanda kadını erkeğe bağımlı hale getirerek mutsuz bir evliliği sürdürmeye neden olabilmektedir. Kırsal ve kentsel bölgeler arasındaki farklar, aile yapıları ve dinamikleri üzerinde belirgin etkiler yaratmaktadır. Kırsal bölgelerde geleneksel aile yapılarının ve toplumsal normların daha belirgin olduğu gözlemlenirken, kentsel bölgelerde modern aile yapılarının ve bireysel olma eğilimlerinin daha yaygın olduğu görülmektedir (Caarls ve de Valk, 2018).

Kültürel değer ve normların yanı sıra her bireyin kişilik özellikleri ve evlilikten beklentileri birbirinden farklılık gösterebilmektedir. Hayal kırıklığı modeline göre birçok çift kendilerini ve birbirlerini yeterince tanımadan ve evliliklerini idealize edecek beklentiler içinde evlilik sürecine girmektedir. Bu da pek çok bireyin evlilik yaşamına ilişkin gerçekçi bakış açısına sahip olmadan evlilik sözleşmesini imzaladığını göstermektedir. Evlilik sürecinde bu beklentilerin karşılanmaması ve sonrasında gerçeklerle yüzleşilmesi hayal kırıklığına ve çiftlerin birbirilerine duydukları sevginin azalmasına yol açabilmektedir (Huston, Caughlin, Houts, Smith ve George, 2001). Yaşanan hayal kırıklığının sonucu olarak duygusal bağlardaki kopuş kimi çiftleri boşanmaya götürmektedir.

Çoğu çift arasında anlaşmazlıklar yaşanması olağandır. Ancak evlilikleri boşanmaya götüren en önemli nedenlerden birisi, anlaşmazlıkların ya da problemlerin sayısı değil anlaşmazlıkların nasıl ele alındığıdır. Yapılan boylamsal çalışmalar çiftlerin evliliklerine yönelik algıladıkları problemlerin gelecekte boşanıp boşanmayacaklarına dair derin bilgiler sunduğunu göstermektedir (Amato ve Rogers, 1997). Bu çalışmalar sonucunda elde edilen ortak nokta ise evlilikleri boşanmaya götüren temel şeyin, çiftler arasında yaşanan anlaşmazlıkların ele alınış biçimi olduğunu göstermektedir. Yıkıcı iletişim kalıpları çiftlerin evliliklerine zarar vermekte ve evliliklerinin ilerleyen dönemlerinde boşanıp boşanmayacaklarını önemli oranda yordamaktadır (Stanley, Markman ve Whitton, 2002). Araştırmacılar çiftler arasında hükmedici olma, sürekli eleştirme, iletişim kurmama, lakap takma ve geçmişi gündeme getirme, tartışmaktan kaçınma, eşin davranışlarından sürekli olarak farklı ve olumsuz çıkarımlarda bulunma, küçük düşürücü onur kırıcı iğneleyici konuşma, eşin zihnini okuma gibi yıkıcı iletişim biçimlerinin boşanmayı yordamada önemli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu bulgular, katılımcıların evlilik sürecinde, boşanma esnasında ve boşanma sonrasında kendilerini zorlayacak önemli değişkenlerden birisinin iletişim kalıpları olduğunu göstermektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2021 yılında yapılan Türkiye’de boşanma nedenlerine yönelik araştırmada eşlerin sorumsuz ve ilgisiz davranmaları ilk sırada yer alırken bunu aldatma, evin geçimini sağlayamama, şiddet, madde kullanımı, aile büyüklerinin aile içi ilişkilere karışması izlemektedir (TÜİK, 2021). TÜİK 2023 verilerine göre ise boşanma nedenleri arasında en yüksek oran geçimsizlik iken bunu zina, çift cürüm ve haysiyetsizlik, cana kast ve fena muamele gibi nedenler izlemektedir (TÜİK, 2024). Bu veriler farklı yıllarda boşanma nedenlerinin farklılaşabildiğini görmemizi sağlarken, boşanma öncesinde, esnasında ve sonrasında neler yaşandığını yansıtmamaktadır. Boşanma nedenlerinin ve bu sürecin detaylı bir biçimde ele alınarak derinlemesine incelenmesi, boşanmaya ilişkin algıların tespit edilmesi ve yardım süreçlerinde gerekli müdahalelerin yapılabilmesi açısından önemlidir.

Boşanmanın nedenleri genellikle bireysel, ilişkisel ve toplumsal faktörler arasındaki bir etkileşim olarak ele alınırken (Amato, 2000; Cherlin, 2004), boşanma süreci ise hukuki, psikolojik ve sosyal aşamaları içeren çok boyutlu bir süreçtir. Eşler tarafından boşanma kararı alındığında süreç resmi olarak sonlansa bile birey, çocuklar ve sosyal çevre üzerindeki etkisi devam edebilmektedir. Bu etki bireyin evlilik ilişkisindeki deneyimlerine bağlı olarak olumlu ya da olumsuz olabilmektedir. Boşanmanın resmi boyutu mahkeme ile gerçekleşirken, boşanma sürecinin psikolojik olarak tamamlanması daha uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Maccoby, Mnookin, Depner ve Peters (1992), boşanma sürecinin hukuki yönlerini detaylandırarak, mal paylaşımı, çocuk velayeti ve nafaka gibi konuların bu süreçte aşılması

gereken önemli sorunlar olduğunu belirtmiştir. Psikolojik süreçler ise bireylerin duygusal iyileşme süreçleri ve boşanmanın psikolojik etkilerini kapsayan bir aşamadır. Boşanma, boşanan bireylerin aile sistemini yeniden yapılandığı ve değişikliklere uyum sağlamaya çalıştığı bir kriz dönemidir. Sosyal destek kaynakları, yaşanan krizin üstesinden gelmek ve boşanma sonrası hayata başarılı bir şekilde uyum sağlamak için önemli kaynaklardır (Kofodziej-Zaleska ve Przybyła-Basista, 2016). Bohannon (1970) boşanma sürecini; boşanma öncesinde, boşanma esnasında ve boşanma sonrasında gözlemlenen altı aşamalı bir süreç olarak tanımlamaktadır. Boşanma sürecinin ilk aşaması, eşlerin birbirinden doyum alamadığı ve etkileşimin azaldığı *duygusal kopmalarla* başlamaktadır. Eşlerin boşanmaya karar verdikleri aşamada *mahkeme süreci* devreye girmektedir. Boşanmanın üçüncü aşaması, mahkemeye başvurma ile gerçekleşen *ekonomik boşanma*dır. Boşanma sürecinin yasal olarak başlaması ile birlikte, çocuğu olan çiftler için çocuğun velayetinin kimde olacağı ve kiminle yaşayacağı konusunda anlaşmaya varılması gereken *ebeveyn olarak boşanma* süreci başlar. Boşanmanın bir sonraki aşaması, çiftlerinin eşleriyle birlikte kurmuş oldukları sosyal ağlarını yeniden yapılandırmak, kimi zaman da kaybetmek durumunda kaldıkları (Das, 2011) *sosyal çevrelerinden boşanma* sürecidir. Boşanmanın en son aşaması, *evliliğin psikolojik olarak bittiğinin kabul edildiği* aşamadır. Bu aşamada boşanma sürecinin sağlıklı bir biçimde atlatılması için bireyin kendisini artık bekâr bir birey olarak kabul etmeye başlaması gerekir. Bu aşamaların her birisi kendi içinde aşılması gereken çeşitli zorluklar barındırmaktadır. Birçok birey bu aşamalarda karşılaşacağı çeşitli güçlükler nedeniyle boşanma sürecine ya hiç girmemektedir ya da sürecin etkilerini aşmakta zorlanabilmektedir. Örneğin evlilik ilişkilerinde doyum alamayan ve ilişkilerinde kopmalar başlayan çiftler, çocukları olduğu için evlilik ilişkisini sürdürmeyi tercih edebilmektedir (Karakaya, 2018). Bu konuda özellikle ekonomik olarak bağımsızlığı olmayan ya da sosyal desteği olmayan küçük çocuklu kadınlar, boşandıktan sonra yaşamlarına nasıl devam edecekleri konusunda endişe yaşayabilmektedir. Bu nedendir ki bu araştırmadan elde edilecek olan bulgular, boşanmış bireylerin boşanma sürecinde bireysel, ekonomik ve toplumsal açıdan ne tür zorluklarla karşı karşıya kaldıkları ve bunların hayatlarını nasıl etkilediğinin tespit edilmesi önemlidir.

Boşanma anlık bir süreci kapsamayan, daha geniş süreçleri içinde barındıran bir durumdur. Özellikle pek çok farklı aile yapılarının gözlemlendiği Türkiye’de boşanmanın birey ve aile sistemi üzerindeki etkilerinin de çeşitlilik göstereceği düşünülmektedir. Her bireyin boşanma sürecinde yaşadığı deneyim birbirinden farklılık gösterse de kimi bireylerin bu süreçte yaşadığı deneyim, sahip olduğu destek kaynaklarının eksikliğine bağlı olarak çok daha zorlayıcı olabilmektedir (Schaefer ve Moos, 1992).

Türkiye’de aile yapısı, sosyal, kültürel, ekonomik ve coğrafi koşulların etkisi altında dinamik bir değişim süreci geçirmektedir. Bu değişim, aile bireyleri arasındaki ilişkilerden, toplumsal normlara kadar birçok alanı etkilemektedir. Aile sisteminin bu koşullardan nasıl etkilendiğini anlamak, hem bireylerin yaşam kalitesini hem de toplumun genel refahını artırma stratejilerini geliştirmek açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, boşanmanın nedenleri ve süreci, sosyal bilimler literatüründe önemli bir araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmaların birçoğu çiftlerin boşanıp boşanmayacağını öngörmeye, boşanmanın nedenlerine ya da boşanmanın yarattığı psikolojik etkilere yönelik sosyoekonomik ya da demografik değişkenlere odaklanmaktadır. Bu çalışma ile boşanma sürecini deneyimlemiş bireylerin boşanma nedenlerini ve sürecini derinlemesine inceleyerek birey üzerinde yaratmış olduğu etkilerini görmeyi hedeflemektedir. Ayrıca çalışmanın evli çiftlerle ve ailelerle çalışmalar yapan araştırmacılara ve uzmanlara, boşanma sürecine girmiş bireylerin boşanma öncesinde, esnasında ve sonrasında karşılaşma olasılığı olan zorluklar hakkında bilgi sağlayacağı düşünülmektedir. Boşanma süreçlerinin derinlemesine incelenmesi, bu süreçten geçen farklı bireylere gerekli ve yeterli desteğin sağlanması bakımından önemlidir. Literatür incelendiğinde Türkiye’de ve dünyada boşanma nedenlerini inceleyen pek çok araştırma bulunmaktadır. Ancak son dönemlerde Türkiye’deki boşanma oranlarındaki artışla beraber

farklı dinamiklerin devreye girdiği akla gelmektedir. Bu yönüyle Niğde ilinde gerçekleştirilen araştırmanın, boşanma sürecini doğrudan ve kapsamlı bir şekilde incelemesi bakımından alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada aşağıdaki soruların yanıtları aranmıştır.

1. Katılımcıların boşanma nedenlerine ve bu süreçteki yaşantılarına ilişkin algıları nelerdir?
2. Katılımcıların boşanma sürecine ve sonrasına dair yaşadıkları zorluklara ve olumlu deneyimlere ilişkin algıları nelerdir?

2. Yöntem

Bu araştırma, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Niğde şehir merkezinde yaşayan ve evliliğini resmi olarak sonlandırmış bireylerin boşanma sürecine, boşanma nedenlerine ve yaşadıkları zorluklara ilişkin yaşantılarını ve deneyimlerini derinlemesine inceleyen nitel bir çalışmadır. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan olgu bilim deseni kullanılmıştır. Olgu bilim desenli araştırmalar, katılımcıların bir durumla ya da kavramla ilgili deneyimlerinin ortak anlamlarını betimlemektedir (Creswell, 2013). Bu çerçevede insanların bir olguyu nasıl algıladıklarını, betimlediklerini, anlamlandırdıklarını, bu olgu hakkında ne hissettiklerini ve düşündüklerini derinlemesine ortaya koymayı amaçlamaktadır (Patton, 2014).

2.1. Çalışma Grubu

Araştırma kapsamında çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden benzeşik (homojen) örnekleme yoluyla belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme yapısı itibarıyla daha yoğun bir deneyime sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine incelenmesine ve benzeşik örnekleme yöntemiyle de küçük ve benzeşik bir örneklem oluşturma yoluyla belirgin bir alt grubun betimlenmesine olanak sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırmada yer alan katılımcılar, Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nin güneydoğusunda yer alan Niğde il merkezinde yaşamakta olan ve yaşları 23-49 arasında değişen 23 yetişkin boşanmış bireyden oluşmaktadır. Araştırmada yer alacak olan katılımcılar belirlenirken, sürece ilişkin deneyimlerinin yakın bir zamanda gerçekleşmiş olması nedeniyle, ölçüt olarak resmi boşanma süresinin üzerinden beş yıl geçmemiş bireyler seçilmiştir. Araştırmada yer alan katılımcıların 14'ü kadın, 9'u erkektir. Örneklem belirlenirken katılımcıların araştırmaya katılmaya gönüllü olmalarına dikkat edilmiş, araştırma içeriği ve amaçları ile ilgili bilgi verilmiş, bu çerçevede yazılı onamları alınmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada görüşme tekniği ile veriler toplanmıştır. Nitel araştırmalarda kullanılan görüşmeler, bireylerin araştırılan konu hakkındaki deneyimlerine ulaşmayı hedeflemektedir (Silverman, 2011). Araştırmacılar tarafından oluşturulan 'Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu' aracılığıyla katılımcıların boşanma sürecine ve boşanma nedenlerine yönelik görüşleri alınmıştır. Hazırlanan görüşme formu, soruların anlaşılabilirlik ve araştırma amacına uygunlukları açısından değerlendirmeleri ve güvenilirliği artırmak amacıyla, alan uzmanı olan üç akademisyenin görüşüne sunulmuştur. Görüşme kapsamında, evlilik ilişkisi sonlanmış bireylerin boşanma sürecine ve boşanma nedenlerine yönelik görüşleri hakkında veri toplanmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırma için görüşmelere başlamadan önce katılımcılara araştırmanın amacı, önemi ve görüşme kayıtlarının ve kişisel bilgilerinin saklı kalacağı konusunda açıklamalar yapılarak, etik kurul izni (26.06.2019-06-02-86837521-050.99-E.12938) çerçevesinde yazılı onamları alınmıştır. Her bir katılımcı ile yapılan görüşme ortalama 25 dakika sürmüştür ve yapılan görüşmeler katılımcıların izinleri alınarak ses kaydına alınmıştır. Elde edilen veriler, araştırmacılar tarafından yazılı metne dökülmüştür. Yazılı metinler, nitel veri analiz programı

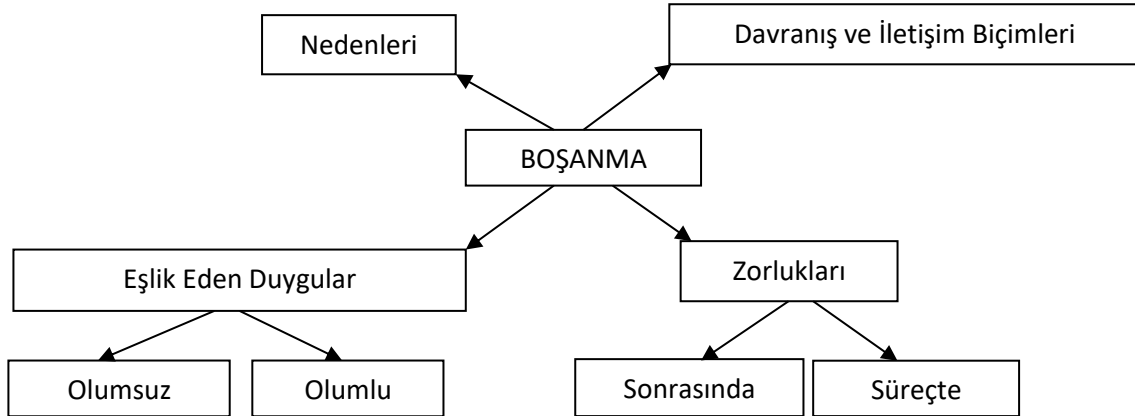
(NVivo10) ile içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi, toplanan verilerin tekrar eden kelimeler veya temalar açısından taranmasını, elde edilen verilerden ortaya çıkan anlamları ve tutarlılıkları keşfetmeyi sağlamaktadır (Patton, 2014). Araştırmadan elde edilen veriler üzerinde yapılan işlem, benzer verileri ortak kavramlar ve temalar altında birleştirmek ve anlaşılır formatta düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu süreçte elde edilen veriler öncelikle araştırmacılar tarafından okunarak kod ve temalar belirlenmiştir. Furman, Langer ve Taylor (2010), kodlama işleminin bir süre bekledikten sonra tekrarlanması niteliksel veri analizinin geçerliğini desteklediğini belirtmektedir. Bu sebeple ilk kodlama işleminin ardından on beş gün beklenmiş, daha sonra önceki kodlamalar yeniden gözden geçirilmiş ve araştırmacılar tarafından gerekli görülen değişiklikler yapılmıştır. Araştırmacılar tarafından yapılan kodlamalar arasındaki tutarlılığa dikkat edilerek hem zamana göre değişmezlik hem de bağımsız gözlemciler arası uyum ilkesi çerçevesinde araştırma bulgularının geçerlilik ve güvenilirliği artırılmıştır. Sonrasında katılımcılardan elde edilen veriler göz önünde bulundurularak ana temalar belirlenmiştir. Bulguların sunumunda katılımcıların ifade ettikleri paylaşımlardan doğrudan alıntılar yapılmıştır

3. Bulgular

Katılımcılarda elde edilen veriler çerçevesinde boşanma sürecine dair bilgiler Şekil 1’de görüldüğü gibi dört tema altında toplanmıştır. Bunlar; boşanma nedenleri, eşlerin evlilik sürecinde birbirine yönelik davranış ve iletişim biçimleri, boşanmaya eşlik eden duygular ve boşanma sürecinde yaşanan zorluklar olarak elde edilmiştir.

Şekil 1.

Boşanma süreci

3.1. Boşanma Nedenlerine Yönelik Bulgular

Katılımcılara, boşanmalarına neyin sebep olduğuna dair düşünceleri ve bu kararı almalarında nelerin etkili olduğu sorulmuştur. Katılımcıların yaşamış olduğu bazı olayların, durumların ya da hayatlarındaki bazı kişilerin evliliklerinin bozulmasında tetikleyici etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Boşanma nedenleri teması altında sırasıyla; eşin ailesi ile çatışmalar, eşler arasında yaşanan şiddet, aldatılma, eşin ilgisizliği, eşin evlilik sorumluluklarını yerine getirmemesi, zorla evlendirilme/ eş sevmeme, tartışma kavga, kıskançlık/ kısıtlama, içki ve kumar alışkanlıkları, ekonomik nedenler/ eşin çalışmaması, eşler arasındaki kültürel farklılıklar, eşin yalan söylemesi gibi ifadeler ön plana çıkmaktadır.

Eşinin alkol kullanması, aldatması, şiddet uygulaması, değer vermemesi, iletişimde yaşanan çatışmalar nedeniyle boşanma kararı aldığını ve boşanmanın kendisini nasıl etkilediğini belirten bir katılımcı bu durumu şu şekilde belirtmiştir.

Eşim içki içiyordu. Aldatılma söz konusuydu. Bunlar en büyük etkendi. Aldatılma ve alkol. Ben istedim ayrılmayı. Benim tarafımdan açılan mahkeme süreci oldu. Anlaşmalı olarak boşandık. Eşim bu durumu para karşılığı kabul etti. Eşin sana öncelikle değer vermeli, sevmeli. Karşılıklı birbirini anlayabilmelisin. Oturduğun zaman ona bir şeylerini anlatabilirsin. Bunlar olmayınca bence evliliğin bir anlamı olmuyor. Eşine kötü davranması, alkol, şiddet bunların hepsi evliliğimin bitmesine en büyük etken. Çünkü şiddet de vardı. Bunlar çok kötü şeyler. Yine iletişim bozukluğu, bunlar aramızdaki problemler. (Kadın, Yaş 25, Evlenme yaşı 17, boşanma yaşı 24).

Eşikle farklı kültürlere sahip olması nedeniyle çatışma yaşadığını ve bir süre sonra yaşanan çatışmaların kendilerini boşanmaya götürdüğünü belirten bir katılımcının sözleri şu şekildedir:

O batılı ben de doğulu bir insanım. Aynı ülkeden de olsa uyum sağlayamadık (...) Görüş farklılıkları, kültür farklılığı, mezhep farklılığı, yaşayış tarzı farklılığı. Tüm bunlar birleşti ve birbirimize karşı ilgisiz, kayıtsız hale geldik. Evlenmeden önce bunlar bir sorun olarak gözüküyordu gözümüze. Ancak bu farklılıklar kişiliğimize de yansıyor (Erkek, Yaş 28, Evlilik yaşı 23, Boşanma yaşı 26).

Aile baskısı ile evlendiğini ve evliliğin getirdiği sorumluluğun ağır geldiğini belirten bir katılımcı, toplumumuzda hem kadınlara hem de erkeklere evlenmeleri konusunda baskı kurulduğunu şu cümlelerle ifade etmektedir:

Evlenmemi ailem istedi. Ben evlenmeyi hiç istemedim. Kendimi başkasının sorumluluğunu alacak kadar yeterli görmedim hiçbir zaman. Ailelerde çocuklarını evlendirip sorumluluğu atma çabası vardı. Bekâr erkek de kadın kadar kabul görmez bizim buralarda. Tabi ben çok direndim. Evlilikten kaçamadım. Annem hakkımı helal etmem demelere başladı. Ama yine üç yıl sonra benim dediğime geldiler.(...) O eve her gün gitme zorunluluğu olmasa belki her gün isteyerek giderdim. Zorunluluklar beni itti. (Erkek, Yaş 32, evlenme yaşı 27, boşanma yaşı 30).

Ekonomik zorluklar, eşin kök ailesinden ayrışamaması, sürekli eşi tarafından aşağılanması, evin ve çocukların sorumluluğunu almaması nedenleriyle evliliğini sonlandırma kararı alan bir katılımcı yaşadıklarını şu sözlerle ifade etmiştir:

Eşimin cimriliği yüzünden ayrıldık biz. (...) Annesinin sözünden çıkmaması, paraya tapması bizi bu hale getirdi (...). Eski evliliğimde kendimi bir cenderede gibi hissediyordum. Bir de kiloluydum ben iki çocuk üst üste doğurunca... 23 kilo falan verdim ben şu an. Bir sene içerisinde... O zaman kendimi çok kötü hissediyordum çünkü eşim de beni hep aşağılıyordu. İşte bana "şişko" diyordu. "Ayı gibisin" diyordu. İşte "koluna bak, göbeğine bak" bilmem "kıçına bak" şurana bak burana bak. "İnsan içine çıkamazsın" hiç de çıkarmadı zaten beni (...). Ben yıllarca fotoğraf çekilmedim ya. Kendimi o kadar aşağılık hissettim ki... (...) annesinin evinde yer öyle gelirdi eve. Bize de hiç demezdi ben orda yiyeceğim ya da ben arardım telefonu kapatırdı. Geciktim derdi. Arabanın lastiği patladı biraz uzayacak derdi. Oysaki karnını orda doyurur gelirdi. Yani onlarla vakit geçirmeyi severdi eşim onlardan uzaklaşmadı. Biz evi bile eşimin annesinin evinin yanından tuttuk. Eşim hemen uzaklaşvermedi annesinden öyle yani. Hala da öyle. (...) Çocuklarla ilgili hep sıkıntılar vardı. Çocuklarımı küçükken işte küçük yaşta sünnet ettirdim onları, geniz eti, bademcik ameliyatı, kulak tüpü taktırdım çocuklarıma. Bu süreçte eşim hiç benim yanımda değildi. Yani ortak bir paylaşımımız olmadı çocuklarla. Çocuk ameliyat oldu mu? Oldu. Geçmiş olsun. Yani. Ekonomik olarak da desteklemiyordu

beni. Bu anlamda hep tek başınaydım yani. (Kadın, Yaş 40, Evlenme yaşı 29, boşanma yaşı 39).

3.2. Katılımcıların Evlilik Sürecindeki Davranış ve İletişim Biçimlerine Yönelik Bulgular

Katılımcıların davranışlarına ve iletişim biçimlerine yönelik bulgular incelendiğinde; katılımcıların eşleri ile ilgili bir sorun yaşadığında çoğunluğunun verdiği tepkinin evden uzaklaşarak başkaları ile zaman geçirme olduğu görülmektedir. Bunu sırası ile susma, tepki vermeme; yabancılaşma, duygusal yakınlığı/ ilişkiyi kesme-küsmeye, uzaklaşma; vurma; cinsel ilişkiyi kesme; her şeye tamam deme, itaat etme, alttan alma, teslim olma, geri çekilme, pes etme; diğerini susturma, üste çıkma; görmezden gelme, yok sayma, ilgisiz davranma, dinlememe, umursamama; bağırma; sorunu erteleme, geçiştirme, üstünü kapatma; aşağılama, küçük düşürme; ağlama; suçlama, küfretme; tehdit etme, korkutma; şikâyet etme/söylenme; yalnız kalma; eşini başkalarına kötü olarak anlatma izlemektedir. Katılımcılardan bir kısmı ise eşleri ile yaşamış oldukları sorunları konuşarak çözmek istediklerini ancak bunun işe yaramadığını belirtmektedir.

Eşleri ile aralarında bir sorun olduğunda evden uzaklaşarak başkaları ile zaman geçirdiğini belirten erkek katılımcılar, eve geç gittiklerini ya da hiç gitmediklerini belirtirken, kadın katılımcılar ise yaşadıkları tartışmalar sonrasında kendilerinin değil eşlerinin evden uzaklaştığını ve başkaları ile zaman geçirdiğini belirtmişlerdir. Bir erkek katılımcının paylaşımları şu şekildedir:

Kavgaya ederdik sık sık. Aile ortamı yoktu evde. Eve gelip giden iki yabancı gibi... Hani kavgadan sonra iki taraf da küser ya bir taraf alttan alır gelip özür diler. İşte bizde o yoktu. Kavgadan sonra küserdik ancak iki taraf da sessiz kalırdı. Zaten akşamları görüşüyorduk sadece. Bazen ben geç geldiğim zamanlarda uyumuş olurdu (...). Eşinden uzaklaşıp dışarıdaki arkadaşlarıyla vakit geçirir hale geliyorsun. Akşamları daha geç saatlerde eve gelmeye başlamıştım (Erkek, yaş 28, evlilik yaşı 23, boşanma yaşı 26).

Araştırmada yer alan ve şiddet gören kadın katılımcıların genellikle eşlerine sergilemiş oldukları davranış biçimleri susma, alttan alma, görmezden gelme, sorunun üstünü kapatma, kimseyle paylaşmama ve ağlama şeklinde olmaktadır. Eşinden şiddet gören bir katılımcı, eşiyi kurmuş olduğu iletişim şeklini şu cümlelerle dile getirmiştir:

Sürekli eşimden şiddet görüyordum. Tam bir psikopatmış. İlk zamanlarda böyle şeyler yoktu, ama son zamanlarda iyice artmıştı. İnsan içine çıkamayacak durumda olduğum oldu. Sonrasında özür diliyordu ilk zamanlar. Şöyle söyleyeyim ilk bir yıl o kadar değildi. Küfür ediyordu işte. İlk tokadını attığında evini terk etmişti. Sonraları bunlar iyice arttığı için yani insan içine çıkamadığımı, işe gidemediğimi biliyorum. (...) İlk zamanlar konuşarak bir şeyler çözüldü sandım susuyordum hep, o da fayda etmedi. Aileme söylemedim birçok şeyi, üzülürler diye. Yani beni insan olarak görmüyordu. Onun gözünde evdeki avizeden falan bir farkım yoktu. Sanki benim yaşamaya hakkım yokmuş gibi, aşırı bencildi. En büyük kavgalarımız bundan dolayı ortaya çıkıyordu. Konuşmak yerine şiddet uygulayarak. Korkutmaya, sindirmeye çalıştı. Ha başardı mı? Biraz başarılı gibi oldu da. Ama benden böyle bir şey de beklemedi nasılsa siner oturur diye sandı ama öyle olmadı tabi. (Kadın, Yaş 29, evlenme yaşı 22, boşanma yaşı 24).

Eşler arasında özellikle işlevsel iletişim örüntülerinin olmadığı, duygusal olarak bağın kurulmadığı durumlarda katılımcıların yaşamlarının geneline yayılan sorunlarla uğraştıkları göze çarpmaktadır. Bu konuda iki katılımcının paylaşımı şu şekildedir:

Onun hayatında yer almaya çalıştım diyeyim. Ama olmadı hani atıyorum kalk beraber bir yere gidelim dediğim zaman sen kimsin ki ben seninle yola düşeceğim

dediğini bile duymuşluğum var. Yani hep kendi başına yaşamaya alıştığı için ben ona yük gibi geliyordum, fazlalık gibi geliyordum. Engel gibi geliyordum. Beni öyle görüyordu. Hani hep bir şeyler yapmak adına çaba gösteren ben oldum ama olmadı yani. Ben iletişim kurmaya çalıştım ama hiçbir karşılığını alamadım. Kendi istediğini, kendi bildiğini yaptı. Birlikte olsak da ortak bir sosyal yaşantımız olmadı, 23 yıl evli kaldığımız halde bir kere bile baş başa yemeğe gitmişliğimiz yoktur. Ama adam arkadaşlarıyla birlikte yedi içerdi gezerdi. Dediğim gibi ben ona hep ağır geldim, fazla geldim. (Kadın, Yaş 41, evlenme yaşı 17, boşanma yaşı 41).

Cinsellikle ilgili bir problemimiz ilk başlarda yoktu. Ancak daha sonra yatak odasının dışındaki tartışmalar buraya da taşındı. Yani bütün gün kavga ettiğimiz için birlikte kalamaz olmuştuk. Çoğu zaman ayrı uyuyordu benden. Ayrıca öyle bir girişimde bile bulunmuyorduk her ikimizde. Bir şeyden rahatsız olsak bile birbirimize söyleyemez duruma gelmiştik. Çünkü sürekli suçlayıcı bir iletişim vardı aramızda ve bu durum bizi çok fazla geriyordu. Büyük bir tartışma yaşadığımızda susmayı olayın soğumasını beklemeden birbirimiz suçlamaya başladık. En çok da bu nedenden dolayı kavgaların büyüdüğünü düşünüyorum. (Kadın, yaş 31, evlenme yaşı 24, boşanma yaşı 30)

3.3. Boşanma Sürecine Eşlik Eden Duygulara Yönelik Bulgular

Boşanma sürecine eşlik eden duygular teması altında olumsuz duygular ve olumlu duygular olmak üzere iki alt tema yer almaktadır.

3.3.1. Olumsuz Duygular Alt Teması

Katılımcılar boşanma sürecinde olumsuz olarak umutsuz, mutsuz, çökkün, keyifsiz, kederli, depresif, üzgün, kara bulutlar çökmüş gibi, hayatın sonu gelmiş gibi, acı(ma), ızdırap, hüznün; sinirli, kızgın gergin; insanlara/ karşı cinse güvensizlik; boşlukta; suç işlemiş gibi/suçlu; yalnız; evli kişilerin yaşamlarına özenme; yetersiz, beceriksiz; korku (evlilikten) ve kaygı; utanma; huzursuzluk hissettiklerini belirtmişlerdir. Boşanmanın yaratmış olduğu olumsuz duyguların yanı sıra bazı katılımcılar aldatılmış olmanın etkisi gibi boşanma gerekçeleri nedeni ile bazı katılımcılar ise çocuklar ile ilgili endişeleri nedeni ile olumsuz duygular yaşadığını belirtmiştir. Hem boşanma sürecine ilişkin algıları nedeniyle hem de çevrenin baskısıyla yaşamış oldukları olumsuz duygulara yönelik katılımcıların ifadelerinden alıntılar aşağıda yer almaktadır.

Yaşadığım en büyük zorluk çevrenin benimle ilgili konuşması olmuştu, çünkü nereye gidersem milletin bana acıyor gibi bakmasından yiyecek gibi bakmasından yorulmuştum artık. (...) Millet öyle bakınca insanın dışarıya bile çıkması gelmiyor. Sanki suç işlemiş gibi oluyorum (Kadın, yaş 25, evlenme yaşı 20, boşanma yaşı; 24).

Hayatında bir boşluk oluyor yani. Alışkanlıklar. İnsana bunlar zor geliyor. Beraber yapmaktan hoşlandığın şeyleri tek başına yapmanın getirdiği duygu yani zor oluyor. Olumsuz duygular beraberinde geliyor. Alışmışsın bir şeyleri beraber yapmaya. Çok uzun bir evliliğim olmasa da alışmışlık oluyor ister istemez. Bazı şeyleri tek başıma yapmakta zorlanabiliyorum mesela (Erkek, Yaş 38, Evlenme yaşı 34, boşanma yaşı 37).

O süreçte ben ailemle yaşadım o ayrı yaşadı. Şu an da aile ile ister istemez problemler yaşıyorsun. Sosyal çevre ile ister istemez problemler yaşıyorsun. Hani sosyal çevrenin ilk duyduğu anda verdikleri tepki çok farklı oluyor. Sana sorulan sorular çok farklı oluyor. Psikolojini etkiliyor. Herkes soruyor "Neden? Neden oldu? Neden ayrıldın?" Bu bir kişi iki kişi değil. Çevrende seni gören herkes soruyor. Cevap vermek istemiyorsun yeri geliyor. Yeri geliyor kaçmak istiyorsun. Çevreden kaçmak istediğim çok oldu. Kimseyle konuşmak istemediğim çok oldu. Telefonları

açmadığım çok oldu. O zaman bir içime kapanma süreci geçirdim. (Kadın, yaş 23, evlenme yaşı 18, boşanma yaşı 21).

Boşandıktan sonra işime de gereken özveriyi gösteremedim. İşe gittiğim zaman kafam hep çocuklarda. Ne olacağını, çocukların ne olacağını düşünüp duruyorum. Dağılmış bir aile var artık. Bundan daha büyük güçlük ne olabilir? Eve geliyorum, huzurum yok. Acaba ne yapsaydım ayrılmazdık diye düşünmekten stres oluyorum. O da üzülüyordur belki, bilmiyorum. Ama geçmişin telafisi yok. Sürekli baskı altında gibiyim. Çocukların geleceği, eğitimi, büyümesi, çocukların dağılmış bir ailenin çocukları olması, onların psikolojilerinin nasıl etkileneceğini düşündüğüm zaman daha çok strese giriyorum yani. (Erkek, Yaş 38, evlilik yaşı 28, boşanma yaşı 37).

3.3.2. Olumlu Duygular Alt Teması

Katılımcılardan bir kısmı ise evliliğin bitmesi ile olumlu duygular yaşadıklarını belirtmişlerdir. Bu katılımcılar boşanmadan sonra rahatlamış, huzurlu, kurtulmuş, hafiflemiş; pişman olmama; memnun, iyi hissetme, olumlu, pozitif olma, mutlu; değerli; özgür; sağlıklı; sakin (fırtına dinmiş gibi) hissettiklerini belirlenmişlerdir. Boşanma süresince olumlu duygu yaşayan katılımcılardan bazılarının paylaşımları aşağıdaki gibidir:

İyi ki de ayrılmışım keşke daha önce ayrılısaymışım. Çünkü ben, ben değilmişim yani o süreç içerisinde. Şu an çok daha pozitifim. Yani onu da kabullendim. Bunları da yaşamam gerekiyormuş. (Kadın, yaş 40, evlenme yaşı 29, boşanma yaşı 39).

Boşandığımda üstümden bir yük kalkmış gibi hissettim ne yalan söyleyeyim (Erkek, Yaş 32, evlenme yaşı 27, boşanma yaşı 30)

Keşke daha önce yapsaydım diye düşünüyorum. Boşanma davasını ben açtım yıllarca çoluğuma çocuğuma dağılmış bir aile bırakmamak adına çırpındım. Ama en son aldatıldığımı öğrenince gidip ertesi gün boşanma davası açtım. Boşuna bir çabaymış yirmi üç yıllık süren böyle düşünüyorum, iyi yaptığımı keşke daha önce yapsaydım diye düşünüyorum (Kadın, Yaş 41, evlenme yaşı 17, boşanma yaşı 41).

Hep kıskançlık ile 18 seneyi ben sadece çocuklarımdan hatırına sustum.(...) şu anda çok rahatım. Burada kötü bir durumdayım [ekonomik olarak], bulaşık yıkıyorum. Ama mutsuz değilim yani. (Kadın, yaş 35, evlenme yaşı 17, boşanma yaşı 35).

Boşanma süreci sonunda ise çocuğumu daha az göreceğim olmanın bir hüznü vardı içimde. Bana boşanmada en çok zoruma giden yerde tam burasıydı. Onun dışında gerçekten kendimi rahatlamış hissediyordum. (Erkek, yaş 26, evlenme yaşı 22, boşanma yaşı 26)

3.4. Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Yaşanan Zorluklara Yönelik Bulgular

3.4.1. Boşanma Sürecinde Yaşanan Zorluklar

Boşanma sürecinde yaşanan zorluklar teması altında çocuk sahibi olmak; ebeveynlerin/aile üyelerinin kabul etmemesi; toplum baskısı; eşi halen seviyor olmak; eşin akraba/ tanıdık olması, akraba baskıları; eşin boşanmayı istememesi; ekonomik güçlükler, işsizlik, nafaka vermek; belirsizlikten kaynaklı endişeler yaşamak temaları yer almaktadır. Eşleri ile anlaşmalı boşanan ve kök aileleri ile herhangi bir zorluk yaşamayan katılımcılar ise boşanma sürecinde büyük ölçüde zorluk yaşamadıklarını belirtmişlerdir.

Çevrene, ailene açıklamayla ilgili problemlerin oluyor. Çok zorlandım (Erkek, Yaş 38, Evlenme yaşı 34, boşanma yaşı 37).

Boşanma sürecinin bana tek sancısı kadının benden ayrılmak istememesiydi. Bir de tabi şu nafaka işi. (Erkek, yaş 32, evlenme yaşı 27, boşanma yaşı 30)

Boşanma sürecinde yeni kuracağım hayatı planlarken zorluklar yaşadım. Bekâr ve dul bir kadın olarak beni nelerin beklediğinden emin değildim açıkçası. Eşimin bu süreçte çıkardığı zorluklar evlilikten daha çok soğumama neden oldu. Sonrasında ise çocuklarımı babalarından ayrı bir yaşama adapte edebilmekte çok zorlandım. (Kadın, yaş 33, evlenme yaşı 25, boşanma yaşı 32)

Aldattığını biliyorum ama o kadınları hep sineye çektim, ama eşimden hep bekliyordum beni tekrar sever, eskisi gibi oluruz diye ondan çok bekledim, bana sarılsın falan istedim ama yapmadı, çünkü gözü dışarıdaki kızlardaydı. (Kadın, yaş 32, evlenme yaşı 22, boşanma yaşı 32)

3.4.2. Boşanma Sonrasında Yaşanan Zorluklar

Katılımcılardan elde edilen veriler doğrultusunda bu tema altında çocuklar (tek başına çocuk büyütme, özlemek gibi); toplum baskısı, akraba baskıları; ekonomik güçlükler, işsizlik, nafaka verme; ebeveynlerin/ aile üyelerinin baskısı; yeni yaşama adapte olma; yeniden evlenmeye dair endişeler; eski eşin tehditleri; yalnızlık; eşi halen seviyor olma temaları elde edilmiştir. Evliliğin kendisini çok zorladığını belirten ve kendisini destekleyecek kaynaklara sahip olan katılımcılar ise boşanma sonrasında yaşanan zorlukların üstesinden daha rahat geldiklerini belirtmişlerdir.

Boşanma tamamlandıktan sonra katılımcıların en fazla zorluk yaşadığı konu çocuklar olarak belirlenmiştir. Çocuğun küçük olduğu durumlarda çocuğun diğer ebeveyni sorması, görmek istemesi, çocuğa tek başına bakmanın vermiş olduğu güçlükler, çocuğun duruma uyum sağlama sürecinde güçlükler yaşanmaktadır. Eğer çocuk diğer ebeveynde kalmışsa çocuğa duyulan özlem, diğer ebeveynin çocuğu göstermek istememesi, onunla zaman geçirememeye bağlı olarak çocuğun ebeveyne öfke duyması ve bunun çözümlenememesi, tekrar evlilik yapılmışsa çocuğa verilen nafakanın yeni eşle kurulan ilişkilerinde gündeme gelme kaygısı gibi sorunlar yaşanmaktadır. Ekonomik zorluklar özellikle bir işi olmayan ve çocuğun kendisinde kaldığı katılımcılarda zorlayıcı bir etki yaratmaktadır. Ekonomik anlamda kaynak sağlamak yani çalışmak istediklerinde ise çocuğun bakımı ile ilgili zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Bu noktada bir katılımcının paylaşımları şu şekildedir:

Boşandıktan sonra iş bulmak çok zor oldu. Tabi bir de boşanma sonrası var, o zamanda kızıma bu durumu anlatmak onun psikolojik durumunun kötü olması. Onun için bir şeyler yapmaya çalışmak falan beni zorlayan nedenler olmuştu (Kadın, Yaş 30, evlilik yaşı 22, boşanma yaşı 28).

Kimi katılımcılar hem aile, hem toplum, hem de akraba baskısı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Cinsiyet açısından bu baskılar konusunda farklılık bulunmamaktadır. Özellikle boşanma ile ilgili sürekli soru sorulması katılımcılar üzerinde baskı yaratmaktadır. Ancak kadınların erkeklerden farklı olarak ahlaki yönden değerlendirilme ve eleştirilme kaygısı yaşadıkları görülmektedir.

İnsanlar şöyle diyorlar “iyi birisi olsaydı zaten kocasından ayrılmazdı, kocası bırakmazdı”. (Kadın, yaş 40, evlenme yaşı 29, boşanma yaşı 39).

Boşandıktan sonraki süreçte özellikle yakın çevremdeki kişilerden başta ailem olmak üzere olumsuz tepkiler aldım. Bu tepkilerden olumsuz etkilendim. (Erkek, yaş 24, evlenme yaşı 23, boşanma yaşı 24).

Boşanmış bireylerin üzerindeki bir diğer baskı tekrar evlenmeleri yönünde kendilerine yapılan baskıyla ilgilidir.

Bu sıralar hayatımdaki en büyük problem işsizlik. (...) Evdeyim canım sıkılıyor. Ailem sürekli tepemde evlen diye baskı yapıyorlar bir yandan da, öyle olunca da işsizlik biraz sıkıntı. Ailem aslında çalışmamı hiç istemiyor, direk şey yapıyorlar işte

“kız kısmı çalışır mıymış sen bir de dulsun artık etraf nasıl bakar” diyorlar. (Kadın, Yaş 25, evlenme yaşı 17, boşanma yaşı 22).

Kimi katılımcılar ise var olan düzenlerinden kopmanın verdiği olumsuzlukları yaşamaktadır. Kimi katılımcılar, evlilik esnasında eşiyile paylaşımları nedeniyle eski yaşamlarına özlem duymaktadır. Boşanma, yalnız hissetmelerine neden olabilmektedir.

Boşanma sonrasında ortak yapmaya alıştığın şeyleri yalnız yapmanın getirdiği zorluklar var yani. Hayatında bir boşluk oluyor yani. Alışkanlıklar. (...) İnsana bunlar zor geliyor. Gece yalnız yatmak, en büyük sıkıntı o, ya da yalnız kahvaltı yapmak. (Erkek, yaş 38, evlenme yaşı 34, boşanma yaşı 37).

Özellikle kadın katılımcılardan bazıları boşanma sürecinden sonra eski eşleri tarafından geri dönmeleri ya da çocuklarını kendilerinden alacağı konusunda tehdit edildiklerini belirtmektedir. Bu durum bu katılımcılarda kaygı yaratmaktadır.

Eşim biraz sıkıştırıyor işte bizi. Yani birleşelim barışalım mesaj atıyor sürekli. Arıyor, normalde hiç aramazdı beni. Şimdi sürekli aramaya başladı. Onla sorun yaşıyorum yani. Tehdit falan etmeye başladı (Kadın, yaş 40, evlenme yaşı 29, boşanma yaşı 39).

4. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Yapılan bu araştırmada, evlilikleri boşanma ile sonlanmış bireylerin boşanma nedenleri ve boşanma sürecindeki yaşantılarının nasıl olduğu derinlemesine incelenmiştir. Görüşme yolu ile katılımcılardan elde edilen veriler, boşanma nedenleri, eşler arasındaki davranış ve iletişim biçimleri, boşanmaya eşlik eden duygular ve boşanma sürecinde yaşanan zorluklar olarak dört tema altında toplanmıştır. Bu araştırmada, katılımcıların boşanma nedenleri olarak şiddet, kök ailelerle çatışmalar, aldatılma, eşinin ilgisizliği, eşin duygusal ekonomik ve çocuklarla ilgili durumlar bakımından sorumluluklarını yerine getirmemesi, eşi yeterince tanımadan sevmeden evlilik yapmış olma, sık tartışma, kültürel farklılıklar ve kısıtlanma gibi problemlerden oluşan gerekçeleri çok daha fazla vurguladıkları görülmektedir.

Türkiye’de boşanma pek kabul edilen bir olgu olmasa da son yıllarda, evlenme oranında azalma olurken boşanma oranlarında artış gözlenmektedir. Türkiye’de boşanma nedenleri ile ilgili bazı çalışmalar incelendiğinde, en dikkat çeken boşanma nedenlerinin “şiddet” ve “aldatılma” olduğu belirlenmiştir (Aybey, 2015; Can ve Aksu, 2016; Demirci, 2015; Kaplan, Abay, Bükecik, Şahin, Arıöz ve Bay, 2018; Sağlam ve Aylaz, 2017). Bununla birlikte, “kök aile üyelerinin olumsuz etkisi”; “ekonomik sorunlar”; “cinsel sorunlar”, “kötü alışkanlıklar” ve “ruhsal hastalıklar” boşanmanın diğer nedenleri arasında yer almaktadır (Aktaş, 2011; Aybey, 2015; Can ve Aksu, 2016; Demirci, 2015; Oruç ve Kurt, 2009; Özabacı, Gamsız, Biçen, Altınok, Dursun, Sandıkçı, Altunbaş ve Ağcagil, 2015; Sağlam ve Aylaz, 2017; Uçan, 2007). Boşanma nedenleri ile ilgili yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar ile bu araştırmada katılımcıların öne sürdüğü sebeplerin birbirine benzer nitelikte olduğu görülmektedir. Yine Aktaş-Akoğlu ve Küçükkaragöz (2018) yapmış olduğu araştırmada, istemeyerek evlilik yapanların boşanma nedeni olarak “sözlü ve/veya fiziksel şiddet”i daha fazla gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Detaylı görüşmeler çerçevesinde yapılan nitel bazı araştırmalarda da bu araştırmadaki katılımcılardan elde edilen bulgulara benzer bulgular elde edildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Örneğin; Rijavec-Klobučar (2016)’ın on beş boşanmış bireyle yapmış olduğu görüşmeler çerçevesinde eşler arasındaki belirsiz ilişkinin, kök aileleri ile ilişkilerde geçiş sınırlarının var olmasının, eşten gelen duygusal destek eksikliğinin ve eşlerin birbirine yönelik gerçek dışı beklentilerinin evlilikleri için risk faktörlerini artırdığı sonucuna ulaşmıştır. Nurhasanah’ın (2017) yapmış olduğu bir başka nitel araştırma sonuçlarına göre boşanma eğilimlerinin çoğunlukla erkek şiddeti, erkeğin uzun süreli evi terk etmesi, uyumu bozacak düzeyde yoğun anlaşmazlıklar ve kavgaların ortaya çıkması ve aldatma gibi sebeplerden ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Görüldüğü gibi evlilikte yaşanan sorunların ve boşanmaların birçok nedeni

olabilmektedir. Bu bağlamda çiftlerin, evlilik öncesi kendisinden ve birbirlerinden beklentilerinin netleştirilmesinin ve kültürel farklılıklar konusunda farkındalık geliştirme gibi temel konularda evlilik öncesi ve evlilikleri sırasında profesyonel destek almalarının daha sağlıklı bir bakış açısı geliştirmelerine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin boşanma sürecine ilişkin görüşlerine bakıldığında boşanma ile ilgili yaşadıkları karmaşık süreçte eşi ile sağlıklı bir iletişim kuramadıklarını, duygularını yeterince iyi ifade edemediklerini, evlilik sürecinde eşi ve onun kök ailesi tarafından yeterince anlaşılmadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların yaşanan sorunlarda daha çok evden uzaklaşma, eşe karşı duygusal olarak mesafe koyma, susma, geri çekilme, şiddet, eşe itaat etme, sorunları erteleme, küsme, ağlama, tehdit etme ve köken aileden destek alma gibi girişimleri oldukları görülmüştür. Evlilik ilişkileri esnasında bireylerin duygularını paylaşmakta güçlük yaşadıkları ve eşleriyle cinsel yaşamlarının da olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların görüşlerinden de anlaşıldığı gibi bireylerin evlilikleri içindeyken yaşanan çatışmalarda sağlıklı bir iletişim oluşturamadıkları, sorunun ilişkilerinde başka alanlara yayıldığı, giderek eşten ve evlilikten uzaklaştıkları ve aralarındaki bağın zayıfladığı anlaşılmaktadır.

Gottman (1994; 2000), uzun süreli yürüttüğü laboratuvar çalışmaları neticesinde çiftlerin ilişkilerine zarar veren ve çiftleri boşanmaya sürükleyen bazı davranışların belirgin olarak ön plana çıktığını ve boşanma sürecinden geçen bireylerin belirli evrelerden geçtiğini gösteren bulgulara ulaşmıştır. Bu davranışların başında *şikâyet etme ve eleştirme* gelmektedir. Eşler arasında zaman zaman yaşanan çatışmalarda hoşnutsuzlukların dile getirilmesi olağan bir durumken, boşanma olasılığı yüksek olan çiftler arasında memnuniyetsizliğin ifade edilmiş biçimi genellikle suçlama, şikâyet etme ve genellemelerde bulunma şeklindedir (Gottman ve Levensen, 1992; Gottman ve Silver, 1999). Bu davranışların yanı sıra savunmaya geçme, aşağılama, alay etme, hakaret etme, iletişim kurmama ve tamamen sessizleşme evliliğin zor bir sürece girdiğini gösteren davranışlar arasında yer almaktadır. Çiftlerin evlenmeden önce birbirleriyle kurdukları iletişim biçimlerinin evlilik dönemlerini nasıl etkileyeceğini test eden araştırmalar, iletişim biçimlerinin çiftler arasındaki duygusal bağın sürmesinde etkili olduğunu göstermektedir (Clements, Stanley ve Markman, 2004; Markman, Rhoades, Stanley, Ragan ve Whitton, 2010). Bağırma, hakaret etme, kendisini haklı çıkarma çabası içinde olma gibi yıkıcı iletişim biçimlerine sahip çiftlerin boşanma oranları, bu tarz yıkıcı iletişime sahip olmayan çiftlere nazaran daha yüksektir. Bu çiftlerin birbirlerine karşı olumlu iletişim biçimlerini kullanmamaları da evlendikten sonra boşanmalarını yordayan önemli değişkenlerden birisidir.

Katılımcıların boşanma sürecine eşlik eden duygulara yönelik görüşlerini, etkileşim biçimleri çerçevesinde incelemek anlamlı olacaktır. Boşanma sürecinde katılımcıların yaşanan çatışmalar sonucu çok yoğun olumsuz duygular yaşadıkları (umutsuzluk, çökkünlük, gerginlik, üzüntü vb.), evliliğin sona ermesiyle birlikte de bazı katılımcıların olumlu duygular yaşadıkları (rahatlama, hafifleme, kurtulma vb.) görülmüştür. Boşanma üzerine yapılan boylamsal çalışmalar özellikle eşler arasında kurulan iletişim biçiminin boşanmanın önemli yordayıcıları arasında yer aldığını göstermektedir. Evliliğin çöküş evresinde çiftler arasında sağlıklı olmayan ilişki kalıpları gelişmekte, çiftler arasında yalnızlaşma ve mesafeler oluşmaktadır (Kitson ve Holmes, 1992; Şendil ve Kızıldağ, 2005; Özüğurlu, 2013). Bir sorun karşısında çiftlerin problemleri nasıl ele aldıkları ve sorunu çözme biçimleri evlilik kalitesini ve doyumunu etkilemektedir (Holman, 2001; Malkoç, 2001). Yapılan mevcut araştırmada da katılımcıların önemli bir kısmı özellikle evliliklerinin ilk yıllarında ilişkilerinin çok daha güzel ve iyi olduğunu belirtirken, zamanla sorunlarını çözemediklerini ve tepkilerinin de daha yıkıcı olduğunu belirtmektedirler. Evlilik ilişkisi içindeki eşlerin sağlıklı iletişim kurabilmesi ve duygularını açabilmesi çok önemlidir. Bu açıdan bakıldığında evlilik ilişkisi içinde çiftlerin etkili iletişim kurabilme ve duygularını ifade edebilme becerilerinin geliştirilmeye ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır.

Boşanma sürecinde ve sonrasında yaşanan zorluklara yönelik bulgulara bakıldığında ise katılımcı görüşlerinin boşanma sürecinde ve boşanmadan sonra yaşanan zorluklar şeklinde iki tema altında toplandığı görülmektedir. Karşılıklı boşanma kararı almalarına rağmen bazı çiftlerin boşanmayı ertelemelerine sebep olan ve süreci zorlaştıran çocuğa sahip olma, ekonomik zorluklar, toplumsal baskı gibi bazı değişkenler söz konusu olabilmektedir. Boşanma süreci bireyin dengesini bozmaktadır. Bu dengenin yeniden sağlanması ise zaman almaktadır. Kimi bireyler bu sürecin zorluğunu psikolojik olarak yaşarken kimi bireyler ise toplumsal, ekonomik, psikolojik ve fiziksel olarak yaşayabilmektedir. Nurhasanah'a (2017) göre boşanma süreci bireyleri sadece travmatik bir duruma sokmaz, aynı zamanda acı, başarısızlık, suçluluk, güven eksikliği, hayal kırıklığı, kızgınlık ve eşlere duyulan nefret gibi duygularla yoğun bir biçimde meşgul olmasına sebep olmaktadır. Bu sebeple boşanmış bireyler gelecekte, karşı cinsle ilişki konusunda kaygıları olduğunu ve düşük bir benlik saygısı yaşamaktan korktuklarını ifade etmektedirler. Buna karşın boşanma her zaman bireyler üzerinde olumsuz bir etki yaratmamaktadır. Bazı aileler için, boşanma, sıkıntı, korku, endişe ve rahatsızlık duygusunu sona erdirmek için en iyi karar olarak kabul edilmektedir (Coontz, 2007; Yodanis, 2005). Bu araştırmada da bazı katılımcılar boşanma sonrası benzer pozitif duyguları deneyimlediklerini ifade etmişlerdir.

Araştırmada katılımcıların boşanma sonrası duygu, düşünce ve davranışlarına ilişkin görüşlerine bakıldığında ise ekonomik problemler, yalnızlık, toplum baskısı, başarısız hissetme ve dışlanma gibi sorunları daha yoğun yaşadıkları görülmektedir. Hiçbir çift evliliğe boşanmak için başlamamaktadır. Ancak çözüm yollarının sona erdiği ve evliliğin katlanılamaz olduğu durumlarda boşanma kararı alınabilmektedir. Karşılıklı anlaşarak boşanma kararı alınsa bile boşanma süreci çiftlerin her ikisini de duygusal açıdan etkilemektedir. Kimi bireyler bu süreçlerden daha olumlu duygularla çıksa da pek çok birey olumsuz duygular yaşamaktadır. Özellikle katılımcıların bir kısmı çevresel, yani sosyo-kültürel bağlamları içinde hissettikleri baskılar nedeniyle daha fazla olumsuz duygu yaşarken, evlilik süresince yoğun olumsuz duygu yaşayan katılımcıların, boşanma sürecinde hissettiği duygu ise olumlu olabilmektedir. Ekonomik bağımsızlık bireylerin yaşadığı stresi yoğunlaştırmaktadır. Özellikle ekonomik yetersizlik ve boşanmadan sonra yaşanan ekonomik zorluk, kadınları evlilikleri sürdürme konusunda etkileyen en önemli sebepler arasındadır (Arditti, 1997; Coontz, 2007). Yaşanan ekonomik zorluğa bağlı olarak da kadınlar erkeklere göre daha fazla kronik stres yaşamaktadırlar. Bu araştırmada da özellikle yoğun problem yaşasa bile katılımcıların benzer kaygılardan dolayı evlilik içinde uzun süre kaldıkları görülmektedir.

Elde edilen bulgular çerçevesinde genel bir değerlendirme yapılacak olursa, evlilik beklentilerinin karşılanmadığı durumlarda duygusal bağların kopmaya başladığı ve buna rağmen evliliği sonlandırmanın kimi bireyler için zaman aldığı söylenebilir. Özellikle çocuk sahibi olma, ekonomik güçlükler, toplumsal baskı gibi nedenlerle duygusal olarak ilişkiden beklenen doyum alınamasa bile kimi bireylerin evliliği sonlandırmada güçlük yaşadığı görülebilmektedir. Bunun yanı sıra boşanma esnasında ve sonrasında pek çok birey duygusal olarak süreçten olumsuz olarak etkilenmektedir. Ancak evlilik esnasında yaşanan deneyimlere bağlı olarak kimi bireylerin süreç sonunda duygusal olarak rahatlama yaşadığı da görülmektedir. Evliliği sonlanan bireylerin özellikle iletişim biçimlerinde yıkıcı ve egoyu zedeleyici dil kullandıkları ve bunun da bireyler üzerinde duygusal olarak yaralayıcı etkiye sahip olduğu sonucuna varılabilir. Etkili iletişim kurma becerileri, problemle baş etme yolları kök aileden aktarılan örüntüleri de içinde barındırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında aile psikolojik danışmanları, eşler arasında sorun oluşmasına sebep olabilecek kök aile etkileri, kök aileden aktarılan davranış kalıpları, kişilerarası iletişim becerileri gibi beceriler konusunda bekâr çiftlere ya da ve evlilik esnasında problemlerle karşılaşan çiftlere destek sunabilirler. Bu bağlamda evlilik ilişkileri boşanma ile sonuçlanmış bireylerin bu süreçte ve sonrasında yaşadıklarına dair ilişkisel örüntülerin daha detaylı ve kapsamlı ortaya çıkarılmasının alan yazına önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve/veya yayınlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Destek/Finansman Bilgileri

Yazarlar, bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Etik Kurul Kararı

Çalışma için Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesinden 86837521-050.99-E.12938 sayılı karar ile etik kurul izni alınmıştır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi

Yazar (lar), bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve / veya yayınlanması için herhangi bir yapay zekâ aracından faydalanmamıştır.

Kaynakça/References

- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and the Family*, 62(4), 1269–1287. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>
- Amato, P. R., & Rogers, S. J. (1997). A longitudinal study of marital problems and subsequent divorce. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 612–624. <https://doi.org/10.2307/353949>
- Aktaş, Ö. (2011). *Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler*. (Yayın No. 286521) Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Aktaş A. Ö., & Küçükkaragöz, H. (2018). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklerle ilişkin bir araştırma: İzmir ili örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 29(1), 153-172. <https://doi.org/10.26650/SJ.2023.43.1.0030B>
- Arditti, J. A. (1997). Women, divorce and economic risk. *Family and Conciliation Courts Review*, 35(1), s 79-89. <https://doi.org/10.1111/j.174-1617.1997.tb00447.x>
- Ataca, B. (2006). Turkey. In J. Georgas, J. W. Berry, F. J. R. van de Vijver, Ç. Kağıtçıbaşı, Y. H. Poortinga. (Eds), *Families Across Cultures A 30-Nation Psychological Study* (pp. 467-475). UK: Cambridge University Press
- Aybey, S. (2015). Aile ve dini rehberlik bürolarına gelen sorular ışığında kadınların boşanma nedenleri (Ege Bölgesi Örneği), *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(4): 104-126. <https://doi.org/10.17859/pauifd.00033>
- Aydin, K. B. (2020). Model of autonomous-related singles counseling (MARSC) in collectivist cultures: The Turkey model. In S. Safdar, C. Kwantes, & W. Friedlmeier (Eds.), *Wiser world with multiculturalism: Proceedings from the 24th Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology*. <https://doi.org/10.4087/EZIN5166>
- Beşpınar, F., & Beşpınar, L. (2017). Household structure in Turkey and practical in double wedding picture: reflections of changes also the traditions. *Nüfusbilim Dergisi*, 39(1), 109-149. Available at SSRN: <https://dergipark.org.tr/en/pub/nufusbilim/issue/49169/628425>
- Bohannon, P. (1970). *Divorce and after*. Garden City, NY: Doubleday.
- Bowen, M. (1978). *Family therapy in clinical practice*. New York, NY: Jason Aronson Book.
- Caarls, K., & de Valk, H. A. G. (2018). Regional Diffusion of Divorce in Turkey. *European journal of population*, 34(4), 609–636. <https://doi.org/10.1007/s10680-017-9441-5>
- Can, Y., & Aksu, N. B. (2016). Boşanma sürecinde ve sonrasında kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 888-902. <http://dx.doi.org/10.17755/esosder.25593>
- Cherlin, A. J. (2004). The deinstitutionalization of American marriage. *Journal of Marriage and Family*, 66(4), 848–861. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00058.x>
- Clements, M. L., Stanley, S. M., & Markman, H. J. (2004). Before they said "I do": Discriminating among marital outcomes over 13 years. *Journal of Marriage and Family*, 66(3), 613-626. <http://dx.doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00041.x>
- Coontz, S. (2007). The origins of modern divorce. *Family Process*, 46 (1). 7-16. <https://doi.org/10.1111/j.1545-5300.2006.00188.x>
- Creswell, J.W. (2013) *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 4th Edition, SAGE Publications, Inc., London.

- Das, C. (2011). *British-Indian adult children of divorce: Context, impact and coping*. United Kingdom: Ashgate.
- Demirci, M. S. (2015). *Toplumsal cinsiyet açısından yeniden evlenmeler: Kadın ve erkekler gözünden niteliksel bir inceleme*. (Yayın No. 380085) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Elmas, Ç. & Adak, N. (2023). Türkiye’de Boşanma Nedenlerinin Toplumsal Kökenleri ve Boşanma Sonrası Deneyimler. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43 (1), 84–97. <http://doi: 10.26650/SJ.2023.43.1.0030B>
- Faust, K. A., & McKibben, J. N. (1999). Marital dissolution: divorce, separation, annulment, and widowhood. In M. B. Sussman, S. K. Stenimetz, and G. W. Peterson (Eds.), *Handbook of Marriage and the Family* (pp. 475-499). Plenum
- Fishbane, M. D. (2005). Differentiation and dialogue in intergenerational relationship. In J. L. Lebow (Ed.), *Handbook of clinical family therapy* (pp. 543-568). New Jersey: John Wiley & Sons.
- Furman, R., Langer, C. L., & Taylor, D. B. (2010). Analyzing narratives through poetic forms and structures in gerontology: Applying new tools in qualitative research. *Journal of Poetry Therapy*, 23(2), 61-71. <https://doi.org/10.1080/08893675.2010.482809>
- Gottman, J. M. & Levensen, R. W. (1992). Marital processes predictive of later dissolution: Behavior, physiology, and health. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 221-233. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.63.2.221>
- Gottman, J. M. (1994). *What predicts divorce: The relationship between marital processes and marital outcomes*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Gottman, J. M. & Silver, N. (1999). *The seven principles for making marriage work*. New York: Crown Publishers.
- Gottman, J. M. (2000). Why marriages fail. In K. M. Galvin & P. J. Cooper (Eds.), *Making connections: Readings in relational communication* (2nd ed., pp. 216-223). Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company .
- Holman, T.B. (2001). *Premarital prediction of marital quality or breakup: Research, theory, and practice*. New York: Kluwer Academic/Plenum.
- Huston, T. L., Caughlin, J. P., Houts, R. M., Smith, S. E., & George, L. J. (2001). The connubial crucible: Newlywed years as predictors of marital delight, distress, and divorce. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80, 237-252. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.80.2.237>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *Family and human development across cultural. A view from the other side*. Psychology Press.
- Kaplan, S., Abay, H., Bükecik, E., Şahin, S., Arıöz Düzgün, A., & Bay-Karabulut, A. (2018). Türkiye’de yapılan çalışmalar bağlamında kadınlarda boşanmanın nedenleri (2000-2018): sistematik derleme. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*; 3(2), 821-833. <http://dx.doi.org/10.21733/ibad.463456>
- Karakaya, H. (2018), Toplumsal cinsiyet bağlamında boşanma/boşanma süreci ve kadın: Elazığ örneği. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4(2), p.261-291.

- Kavas S., & Gündüz-Hoşgör, A. (2011). "It is not a big deal, I can do it, too": Influence of parental divorce on professional women's marital experience in Turkey. *Journal of Divorce & Remarriage*, 52(8), 565–585. <http://doi: 10.1080/10502556.2011.619902>
- Kavas, S., & Thornton, A. (2013). Adjustment and Hybridity in Turkish Family Change: Perspectives from Developmental Idealism. *Journal of Family History*, 38(2), 223-241. <https://doi.org/10.1177/0363199013482263>
- Kelebek-Küçükarslan, G., & Atasü-Topcuoğlu, R. (2024). Women's High-Conflict Divorce Experiences and Access to Statutory Social Services in Turkey. *Affilia*, (Online First). <https://doi.org/10.1177/08861099241233560>
- Kitson, G. C., & Holmes, W. M. (1992). *Portrait of divorce: Adjustment to marital breakdown*. Guilford Press.
- Kołodziej-Zaleska, A., & Przybyła-Basista, H. (2016). Psychological well-being of individuals after divorce: The role of social support. *Current Issues in Personality Psychology*, 4(4), 206–216. <http://doi: 10.5114/cipp.2016.62940>
- Koç, İ. (2014). Change in family structure in Türkiye: 1968-2011. In M. Turğut & Feyzioğlu, S. (Eds.), *The ministry of family and social policies general directorate of family and community services, research on family structure in türkiye findings, and recommendations* (pp. 23-53): İstanbul: Çizge Tanıtım ve Kırtasiye Ltd. Şti.
- Kurter, M. F., Jencius, M., & Duba, J. D. (2004). A Turkish perspective on family therapy: An interview with Hürol Fisioloğlu. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*, 12(3), 319-323.
- Maccoby, E. E., Mnookin, R. H., Depner, C. E., & Peters, H. E. (1992). *Dividing the child: Social and legal dilemmas of custody*. Harvard University Press.
- Malkoç, B. (2001). *İletişim şekilleri ile evlilik uyumu arasındaki ilişki*. (Yayın No. 105132) [Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Markman, H. J., Rhoades, G. K., Stanley, S. M., Ragan, E. P., & Whitton, S. W. (2010). The premarital communication roots of marital distress and divorce: The first five years of marriage. *Journal of Family Psychology*, 24(3), 289-298. <http://dx.doi.org/10.1037/a0019481>
- Mocan-Aydın, G. (2000). Western models of counseling and psychotherapy within Turkey: Crossing cultural boundaries. *The Counseling Psychologist*, 28(2), 281-298. <https://doi.org/10.1177/001100000028200>
- Nurhasanah, N. (2017). The analysis of causes of divorce by wives. *Couns-Edu: International Journal of Counseling and Education*, 2(4), 192-200. <https://doi.org/10.23916/002017027240>
- Oruç, E. S., & Kurt, A. (2009). Erzurum ve Bursa müftülüklerine 2005-2008 yıllarında gelen sorular ışığında kadınların boşanma talebinin nedenleri. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 299-325. <https://doi.org/10.29228/tbd.2007.24.656>
- Özüğurlu, K. (2013). *Evlilik Raporu. Evlilik ve Yaşam Birlikteliği*. İstanbul: Altın Kitaplar Bilimsel Sorunlar ve Başvuru Dizisi.
- Özabacı, N., Gamsız, Ö., Biçen, B. Ş., Altınok, A., Dursun, A., Sandıkçı, Ç., Altunbaş, T., & Ağcagil, Y. (2015). Boşanmış kadınların umutsuzluk düzeyleri ve sosyal destek alma durumları. *Journal of Human Sciences*, 12(1), 436-479. <https://doi.org/10.14687/ijhs.v12i1.3015>

- Şendil, G., & Kızıldağ, Ö. (2005). *Evlilik Çatışması ve Çocuk*. Ankara: Morpa Kültür.
- Patton, M. (2014) *Qualitative Research and Evaluation Methods*. 4th Edition, Sage, Thousand Oaks.
- Rijavec-Klobučar, N. (2016). Transition to parenthood and susceptibility to divorce: qualitative research of divorced young parents in Slovenia. *The Person and the Challenges*. 6(1),157–177. <http://dx.doi.org/10.15633/pch.1663>
- Sağlam, M., & Aylaz, R. (2017). Çeşitli değişkenler açısından boşanmış bireylerin özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 584-590. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1793>
- Schaefer, J. A., & Moos, R. H. (1992). Life crises and personal growth. In B. N. Carpenter (Ed.), *Personal coping: Theory, research, and application* (pp. 149–170). Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group.
- Segrin, C., & Flora, J. (2011). *Family Communication*. NY: Routledge
- Silverman, D. (2011). *Interpreting Qualitative Data: A Guide to the Principles of Qualitative Research*. Los Angeles, CA: Sage.
- Stanley, S. M., Markman, H. J., & Whitton, S. W. (2002). Communication, conflict and commitment: Insights on the foundations of relationship success from a national survey. *Family Process*, 41(4), 659-675. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1545-5300.2002.00659.x>
- Şahan, B. & Akbaş, T. (2018). Kültürel Olarak Farklı Ailelerle Psikolojik Danışma ve Türk Aile Yapısında Kültürün Rolü. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46, 217-239.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2024). *Evlenme Ve Boşanma İstatistikleri, 2023*. Available at SSRN: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2023-53707> (Erişim tarihi: 16.05.2023).
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2021). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması*. Available at SSRN: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Aile-Yapisi-Arastirmasi-2021-45813> (Erişim tarihi: 01.05.2023).
- Uçan, Ö. (2007). Boşanma sürecinde kriz merkezine başvuran kadınların retrospektif olarak değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 10 (1), 38-45. Available at SSRN https://jag.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_10_1_38_45.pdf
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (6. baskı) Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yodanis, C. (2005). Divorce culture and marital gender equality. *A Cross-National Study Gender & Society*, 19, 644-659. <https://doi.org/10.1177/089124320527816>
- Walsh, J., & Harrigan, M. (2003). The termination stage in Bowen's family systems theory. *Clinical Social Work Journal*, 31(4), 383-394. <https://doi.org/10.1023/A:1026004326798>

İletişim/Correspondence

Doç. Dr. Birsen ŞAHAN
birsen.sahan@beun.edu.tr

Doç. Dr. Suat KILIÇARSLAN
suatkilicarslan@hotmail.com